

Riziko radikalizace v době rusko-ukrajinské války: Využívání slabých míst české společnosti jako hrozba národní bezpečnosti

Markéta Kocmanová

6. 9. 2023

Shrnutí

Nedávné násilné incidenty mezi členy romských a ukrajinských komunit v sobě mohou nést riziko radikalizace a propuknutí násilí v celospolečenském měřítku. Příčiny těchto střetů a mobilizace různých skupin vůči ukrajinským uprchlíkům však mají hlubší příčiny v dlouhodobě neefektivně řešených strukturálních problémech, kterým čelí v různé míře všechny znevýhodněné komunity v naší zemi. Akcelerátorem, nikoli příčinou, radikalizace pak mohou být zkreslené informace šířené v online prostředí, včetně vlivového působení nepřátelských aktérů. Nejvíce zranitelní vůči těmto vlivům jsou jednotlivci, kteří trpí zvýšeným pocitem nejistoty, mají tendenci k černobílému vidění světa, zažívají pocity křivdy a čelí sociálnímu vyloučení a izolaci. Obnažení těchto slabých míst naší společnosti je třeba chápat jako příležitost, jak posílit soudržnost a minimalizovat konfliktní potenciál, který v době krizí bezprostředně ohrožuje národní bezpečnost. Jako nástroje řešení by měly sloužit respektující strategická komunikace, posilování místních komunit a bezpečnosti, ale v dlouhodobé perspektivě zejména zvyšování odolnosti sociálního kapitálu.

Klíčová doporučení pro EU a českou zahraniční politiku:

Vláda:

- Je třeba reálně přiznat významný vliv socioekonomických problémů, stigmatizace a marginalizace na bezpečnost a vnitřní stabilitu státu. Soustředit se na konkrétní politiky v těchto oblastech jako na klíčové pro udržení bezpečnosti a stability, vedle implementace rychlých a donucovacích řešení, které řeší pouze symptomy, jako jsou například dezinformace.
- Vzít si za úkol začít integrovat budování odolnosti plošně do vzdělávacího systému i s vědomím, že přínosy společenské soudržnosti a bezpečnosti státu přesahují horizont volebního období.

Širší politická reprezentace:

- V této bezpečnostně nestabilní situaci se vyvarovat negativně laděné komunikace a paušálním odsudkům, které zvyšují radikalizaci a posilují polarizaci. Je vhodnější se komunikace zdržet než přispívat k další stereotypizaci již stigmatizovaných skupin, a tím i k riziku propuknutí násilí.

Místní samosprávy:

- Aktivně se zapojit do snižování napětí v místních komunitách při zapojení všech dotčených stran. Je vhodné přizvat na pomoc nevládní organizace (včetně náboženských), které budou poskytovat psychosociální podporu nebo materiální pomoc

Policie ČR:

- Nadále profesionálně posuzovat bezprostřední bezpečnostní rizika a transparentně informovat o situaci i případných incidentech na lokální i národní úrovni. Na místě spolupracovat s lokálními aktéry stran konfliktu i místními samosprávami

Kontext současné krize: sociální sítě jako nástroj obrany i mobilizace romské komunity

Během června a července 2023 došlo v některých lokalitách v ČR k násilným incidentům, do nichž se zapojili někteří Romové a Ukrajinci. Série vyhrocených interakcí, včetně násilného chování, byla odstartována smrtí romského mladíka, který byl v Brně zabit mužem ukrajinské národnosti.

Účast Romů na protestních shromážděních s občasným násilným prvkem byla mobilizována zejména prostřednictvím vysílání „lajfkařů“ na sociální síti Facebook, kde se Romové v posledních několika letech mobilizují v okamžicích, kdy se cítí ohroženi. K identické situaci došlo v červnu 2021, kdy po nešťastné intervenci policie v Teplicích zemřel Stanislav Tomáš. Tehdy se do mobilizace na sociální síti zapojili stejní aktéři (někteří z nich z romské diaspory v zahraničí), ke kterým se nyní dočasně připojili i aktéři z dalších oblastí, kde se střety odehrály.

Nedávné události mohou připomínat zárodky zatím nejvypjatějšího momentu politického násilí v novodobé české historii, kdy v rámci protiroských protestů v letech 2008-2014 na mnoha místech republiky docházelo k útokům na romské komunity, které prováděli pravicoví extremisté za podpory některých místních obyvatel. I když se tehdy někteří Romové aktivně účastnili protestů proti pochodům extremistů, k eskalaci násilí a oplácení z romské strany nedošlo z následujících důvodů: snaha eskalaci násilí neohrozit členy rodiny, zakořeněná ideologie nenásilí, která byla umocněná podporou nevládních aktérů, zejména náboženských organizací (např. salesiáni Dona Boska), jež sloužily jako nástroj, jak se vyrovnat s traumatickými následky násilí vůči komunitě. Tyto organizace také apelovaly na pro-sociální hodnoty Romů. Roli tehdy sehrály i pacifikační snahy respektovaných osobností komunity, které poukazyvaly na neefektivitu násilí, které by Romy v konečném důsledku ohrozilo a zhoršilo jejich situaci.

I když se může zdát, že stejné mechanismy, které činí Romy odolnými vůči politickému násilí, zafungovaly i v současnosti, riziko obnovení zejména etnicky motivovaného násilí existuje především v novém kontextu rusko-ukrajinské války. Probíhající přeměna globálního prostředí definovaného strategickým soupeřením a sérií krizí má totiž dlouhodobý materiální i psychologický dopad na strukturálně znevýhodněné společenské skupiny. Tito občané, ať jsou to členové romské komunity či majority, trpí akutním pocitem ztráty vlastní důležitosti, toho, že na nich státu záleží¹. V době válečného konfliktu v našem geopolitickém prostoru, který má přímý dopad na celou řadu společenských procesů v ČR, jsou tyto slabiny ještě umocňovány informačními nástroji digitálního věku, které zvyšují polarizaci a mohou napomoci radikalizaci rizikových jednotlivců a skupin. Touha být viděn a slyšen je ještě zřetelnější u české romské komunity, v níž je systematické strukturální znevýhodnění

---

¹ Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology, 35*, 69-93.
Kruglanski, A. W., Molinaro, E., Jasko, K., Webber, D., Leander, N. P., & Pierro, A. (2022). Significance-quest theory. *Perspectives on Psychological Science, 17*(4), 1050-1071.

umocňováno nedostatkem respektu k jejich romské identitě. Lze se domnívat, že proto si mnoho Romů oblíbilo veřejné sdílení vlastních zkušeností, názorů a postojů na sociálních sítích.

„My“ versus „oni“: od strukturální frustrace k radikalizaci

Podle nejnovější zprávy Eurostatu je Česká republika zemí s nejvyšším počtem ukrajinských uprchlíků (32,2) v přepočtu na 1000 obyvatel². Ruská agrese a s ní související příchod ukrajinských uprchlíků s sebou bohužel nese z pohledu národní bezpečnosti větší riziko pro celospolečenskou stabilitu než například předchozí krize v podobě covidové pandemie. Důvodem je především přítomnost velmi zranitelné komunity válečných uprchlíků, kterou většinou (74 %) tvoří ženy a děti³. Problémem pro bezpečnostní stabilitu nejsou váleční uprchlíci sami o sobě, ale fakt, že v naší zemi existují další znevýhodněné a krizemi vyčerpané společenské skupiny, které svou situaci s ukrajinskými uprchlíky srovnávají. Souměřitelná referenční skupina, ke které by se vztahovali jak Romové, tak antisystémová hnutí, tu přitom nebyla za covidové, migrační ani globální finanční krize.

Nejnovější vědecké poznatky ve studiu radikalizace v této souvislosti upozorňují na roli relativní deprivace jako jednoho z primárních faktorů, který vede k radikalizaci s násilnými prvky vůči politickému systému⁴. V českém kontextu vede relativní deprivace k tomu, že se nejen Romové, ale i další dlouhodobě marginalizované součásti naší společnosti cítí státem ještě více odstrčeni a nevslyšeni v důsledku porovnávání vlastní situace s uprchlíky z Ukrajiny. Důležitý přitom není objektivní socio-ekonomický stav daných skupin, ale subjektivní vnímání, že jim „jejich“ stát nevychází vstříc, ale (byť i zdánlivě) dává přednost potřebám „cizím“ uprchlíků. Takový pocit prohlubuje již existující frustraci a dlouhodoběji zapříčiňuje hromadění hněvu, který může vést k agresii.

Dlouhodobá relativní deprivace nejvíce znevýhodněných skupin vytváří podmínky i pro případnou násilnou radikalizaci. Obecně přitom platí, že k násilné radikalizaci se většina lidí nikdy neuchýlí, jedná se spíše o jednotlivce, u kterých se socio-politická deprivace kombinuje s osobnostními předpoklady k násilí⁵. Příkladem takového propojení těchto faktorů jsou Tomáš Čermák a Patrik Tušl, kteří již byli v několika případech odsouzeni za činy, které byly důsledkem jejich radikalizace, včetně podněcování nenávisti vůči uprchlíkům z Ukrajiny⁶. Společensko-politický kontext a konkrétní situace, ve které se politické násilí projevuje, přitom hrají podstatnou roli. Může se jednat například o reakci na činy spáchané jednotlivci z různých komunit, ať již Ukrajinců, Romů i členů majoritní společnosti. V době šíření poplašných zpráv a zkruslování informací v online světě je obtížné predikovat dynamiku a důsledky, které mohou incidenty minulé i budoucí mít. I když je nepředvídatelné, je nyní riziko propuknutí politického násilí reálnější.

Ačkoli samy o sobě nejsou příčinami, zvyšují dva důležité faktory – dynamika digitálního světa a informační vlivové operace v době války – riziko antisystémového a etnického násilí ve společnosti. I když se zatím odborníci neshodnou na tom, jakou přesně roli online prostředí v procesu radikalizace hraje⁷, je nesporné, že dezinformace

---

² Eurostat. (2023). 30 June 2023: 4.07 million with temporary protection. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230809-1>

³ UNHCR. (2023). *Regional Refugee Response for the Ukraine Situation – Inter-Agency Operational Update Q2 2023: Czech Republic*. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/102628>

⁴ Obaidi, M., Bergh, R., Akrami, N., & Anjum, G. (2019). Group-based relative deprivation explains endorsement of extremism among Western-born Muslims. *Psychological Science*, 30(4), 596-605.

Kunst, J. R., & Obaidi, M. (2020). Understanding violent extremism in the 21st century: the (re) emerging role of relative deprivation. *Current opinion in psychology*, 35, 55-59.

Power, S. A., Madsen, T., & Morton, T. A. (2020). Relative deprivation and revolt: current and future directions. *Current opinion in psychology*, 35, 119-124.

⁵ Pavlović, T., & Franc, R. (2023). Antiheroes fueled by injustice: Dark personality traits and perceived group relative deprivation in the prediction of violent extremism. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 15(3), 277-302.

Osobní rozhovory s Milanem Obaidim z Kodaňské university a se Sophií Moskalenko z Georgia State University, kteří se vztahu mezi osobnostními rysy a relativní deprivací ve vztahu k násilné radikalizaci věnují.

⁶ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cermak-tusl-nenavistne-vyroky-ukrajinci_2212211338_pj

⁷ Whittaker, J. (2022). Rethinking online radicalization. *Perspectives on Terrorism*, 16(4), 27-40.

či poplašné zprávy šířené online mohou posilovat polarizaci, akcelarovat proces radikalizace a zejména usnadnit mobilizaci k použití násilí. Dezinformace pak mohou nejvíce napomáhat radikalizaci u jednotlivců, kteří si jsou nejistí sami sebou, jsou neflexibilní a trpí pocity křivdy či zažívají pocity sociálního vyloučení⁸.

V této souvislosti mají závažnější dopad na radikalizaci odcizených společenských skupin také potenciální zahraniční vlivové operace, se kterými je v souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou třeba počítat ve zvýšené míře. Ačkoliv nejsou příčinou radikalizace společnosti, mohou umně využívat již existujících slabých míst. Zranitelné a odcizené skupinky obyvatel naší země pak mohou být využívány jako zbraň, když svůj hněv namíří například proti válečným uprchlíkům. Efektem takového působení je destabilizace vnitřního pořádku a další rozvrat společenské soudržnosti, která je vždy nezbytnou složkou bezpečnosti. Typickým příkladem takového vlivu státních i nestátních aktérů v jiném kontextu je džihádistická radikalizace marginalizovaných komunit na Západním Balkáně a v mnoha zemích EU.

Nečekat: moderní politiky v oblasti prevence radikalizace

Základní přístupy k řešení násilné i nenásilné radikalizace jsou dva. První je krátkodobý a determinuje jej prioritou deeskalace násilí či napětí, jeho cílem však není vypořádat se s příčinami. Prioritou druhého, a ideálně komplementárního, přístupu je řešit příčiny radikalizace. Vyžaduje však podstatně delší čas, politickou odvahu a vizionářství přesahující horizont jednoho volebního období.

Krátkodobá intervence by se měla zabývat symptomy radikalizace, zejména chováním na digitálních platformách a projevy radikalizace, které porušují české zákony. Levným, rychlým a účinným nástrojem je cílená strategická komunikace vůči zúčastněným aktérům i širší veřejnosti. V případě odcizených či radikalizovaných skupin je efektivní volit styl komunikace, který snižuje pocit nejistoty jasnými sděleními a dává všem zúčastněným najevo, že na nich a jejich obavách záleží. Takový přístup posiluje narušenou důvěru a přispívá ke znovuoobnovení pocitu sounáležitosti s politickým systémem. Nejen ve vypjatých momentech je na místě zodpovědný a disciplinovaný přístup politické reprezentace ve veřejných vystoupeních a při interakcích v online prostoru. Příkladem dobré praxe posledních měsíců je komunikační působení ministra vnitra a v určité míře i prezidenta republiky.

Pro krátkodobé snížení napětí se také nabízejí intervenční nástroje na co nejnížší úrovni dotčených komunit. Do takových aktivit je vždy dobré zapojit jak místní policejní složky, které by měly zmírňovat obavy o bezpečnost, tak nevládní organizace s místní působností, které zajistí psychosociální podporu pro dotčené komunity. V případě eskalace v romské komunitě je třeba do deeskalačních snah zahrnout respektované místní vůdce, byť mohou být do protestů zapojeni, protože právě ti mají respekt i vliv na rozhodování rizikových skupin a jednotlivců. Riziko i projevy násilné radikalizace, které ohrožují veřejný pořádek a které je očekávatelné spíše od jednotlivců, je pak třeba ponechat na zodpovědnosti relevantním bezpečnostním složkám, které se s riziky i hrozbami tohoto typu umí profesionálně vypořádat.

V podobně proaktivním duchu je třeba přistupovat i k dlouhodobým řešením, která se věnují příčinám radikalizace. Proto je třeba kromě vylepšení strukturálních politik s cílem efektivněji vyjít vstříc potřebám znevýhodněných skupin v oblasti trhu práce, bydlení a vzdělávání také začít reálně budovat odolnost sociálního kapitálu. Prokazatelně totiž posiluje společenskou soudržnost a minimalizuje konfliktní potenciál ve společnosti. Zároveň umožní snižovat riziko podléhání dezinformacím u zranitelných skupin, protože posiluje jejich sebejistotu a přizpůsobivost.

Dobrým konkrétním příkladem celoplošné politiky pro budování společenské odolnosti je nedávné zařazení povinného předmětu Zdravotní výchova do britského vzdělávacího kurikula. Všechny děti bez rozdílu v sociálním

---

⁸ Roberts-Ingleson, E. M., & McCann, W. S. (2023). The Link between Misinformation and Radicalisation. *Perspectives on Terrorism*, 17(1), 36-49.

zázemí se zde v průběhu celé školní docházky učí, jak se orientovat ve svém fyzickém zdraví, emocích, meziskupinových rozdílech a jak proaktivně pracovat na svém osobním růstu, aniž by se spoléhaly na to, že to za ně zařídí někdo jiný. S odolnou osobností, která umí regulovat své emoce, nemá tendence k černobílému vidění světa a zaujímá proaktivní a prosociální přístup k životu, je mnohem těžší manipulovat a radikalizovat ji. Z pozice státu je však nutné takový typ vzdělávání pro všechny nejen systematicky zavést, ale vybudovat pro něj i dostatečné odborné kapacity, protože nyní je v ČR k dispozici omezený počet pedagogů a odborníků, kteří jsou pro takové praktické vzdělávání kompetentní. Efekt budování odolnosti občanů touto cestou je otázkou minimálně jedné generace a představuje tak dlouhodobý nástroj k posílení vnitřní bezpečnosti.

Současné bezpečnostní situace v České republice, kdy projevy a tendence k násilí v krizovém kontextu rusko-ukrajinské války vyvěrají na povrch v důsledku hlubších příčin, je třeba využít jako příležitosti. I když se nedávné projevy násilí týkaly dvou velmi zranitelných skupin v naší společnosti – Romů a ukrajinských válečných uprchlíků, jsou hmatatelným důkazem o vlivu slabých míst v naší společnosti na bezpečnost a stabilitu. V budoucnu se sice může proměnit sociopolitický kontext a zúčastněné skupiny, ale podstata problémů, motivace lidí i důsledky slabostí našeho systému zůstanou stejné.